

Mitoniminiai terminai pirmajame tarpukario Lietuvos psichiatrijos vadovylyje

Mythonymic Terms in Lithuania's First Psychiatry Textbook from the Inter-war Era

PALMIRA ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0002-8679-3253>

ANOTACIJA

Straipsnyje struktūriniu atžvilgiu nagrinėjami pirmojo lietuviško tarpukario Lietuvoje išleisto žymaus lietuvių psichiatro Juozo Blažio vadovėlio *Įvadas į psichiatriją* (1935 m.) iš mitinių būtybių vardų sudaryti psichiatrijos terminai. Beveik visi šie terminai yra kilę iš klasikinių (graikų ir lotynų) kalbų ir gatavi pasiskolinti iš jų per kalbas tarpininkes bei pritaikyti prie lietuvių kalbos sistemos. Rašydamas vadovėlį J. Blažys rėmėsi kolegų spausdintais darbais, ir tie terminai jo būsią perimti iš tų darbų. Graikiškos ir lotyniškos kilmės mitonimai, įeinantys į psichiatrijos terminų sudėtį, yra archajinės universalijos, vienareikšmiškai suprantamos visose kalbose. Tai lemia, kad jų pagrindu sudarytus psichiatrijos terminus vienos kalbos perima iš kitų, ir tie terminai sudaro svarbią tarptautinės eponiminės psichiatrijos terminijos dalį.

Vadovylyje daugiausia vartojami visiškosios (tiesioginės, afksinės ir kompozitinės) ir labai retai dalinės apeliatyvacijos būdu sudaryti mitoniminiai terminai. Būdingiausi yra kompozitiniai apeliatyvai (pvz., *kleptomanija*) su postpoziciniu mitonimu paremtu sandu. Iš afksinių apeliatyvų viršų ima sufiksiniai apeliatyvai su dariaja priesaga *-izmas* (pvz., *morfinizmas*), prefiksiniai apeliatyvai (pvz., *amnezija*) nebūdingi.

ESMINIAI ŽODŽIAI: mitoniminis terminas, psichiatrijos vadovėlis, eponimas, eponiminis terminas.

ABSTRACT

The article structurally dissects the psychiatry terms made with the names of mythological creatures that appear in the 1935 *Įvadas į psichiatriją* (Introduction to Psychiatry) by Juozas Blažys, the famous Lithuanian psychiatrist – the first psychiatry textbook to be published in Lithuania in the period between the two

world wars. Nearly all terms are derived from the classical (Greek and Latin) languages or are readily borrowed from them through intermediary languages and adapted to the system of the Lithuanian language. While writing the textbook, Blažys relied on printed work by his colleagues and most probably adopted the terms from those sources. Mythonyms of Greek and Latin origin that appear in the structure of psychiatry terms are archaic universalities with unequivocal meaning across all languages; as a result, the psychiatry terms that derive from them travel from one language to the next, constituting an important part of the international eponymic terminology of psychiatry.

Most of the terms featured in the textbook are mythonyms made by way of absolute (direct, affixal, and composite) and, on very few occasions, partial appellativisation. The most common are composite appellatives (such as *kleptomanija* (kleptomania)) that include a component grounded on a post-positional mythonym. Among affixal appellatives, suffixal appellatives with the productive suffix *-izmas* (such as *morfinizmas* (morphinism)) have prevalence, while prefixal appellatives (such as *amnezija* (amnesia)) are uncommon.

KEYWORDS: mythonymic term, psychiatry textbook, eponym, eponymic term.

IVADINĖS PASTABOS

Viena iš eponiminių terminų¹ tipologinių grupių yra iš mitinių būtybių (dievų, deivių, milžinų ir kt.) vardų² (vadinamųjų mitonimų³) sudaryti eponiminiai

1 *Eponiminiu terminu* laikomas terminas, kilęs iš eponimo. Pradžioje *eponimais* buvo vadinami tikriniai vardai. Ši *eponimo* reikšmė išliko iki XIX–XX a., tačiau vėliau ėmė blankti, o *eponimas* įgavo naują reikšmę. Dabar *eponimais* vadinami ir terminai – bendriniai daiktavardžiai, reiškiantys konkrečias ir abstrakčias sąvokas, ir nomenklatūriniai vienetai – vienetinių sąvokų pavadinimai (Leičik 2011: 135–138; Ráduly 2016: 362). Taigi *eponimas* naująja reikšme dažniausiai ir vartojamas dabartiniuose empiriniuose terminologijos tyrimuose (Bresch 2002: 155; Lalic-Krstin 2004: 64; Lončar, Ostroški Anić 2013: 37; Ferguson, Thomas 2014: 1; Majewska 2016: 94; Giménez-Roldán 2017: 15; Yermolenko 2018: 10; Guardiola i Pereira, Baños i Diez 2021: 12–13; Zhdan, Dvornyk, Avetikov, Bieliaieva 2021: 24 ir kt.). *Eponimu* vadinamas iš asmens (tikro ar išgalvoto) vardo, vietovės vardo (toponimo) išvestas vientisinis terminas, arba sudėtinis terminas su oniminiu komponentu (Dirckx 2001: 15; Cappuzzo 2008: 1–2; Kruchenkova, Agafonova 2020: 99–100; Lysanets, Bieliaieva 2021: 1–2; Slabin 2023: 188). Vis dėlto, manytume, kad terminas *eponiminis terminas*, rodąs tiesioginį ryšį su terminologija, yra tikslesnis nei *eponimas*, kuris pirmiausia visgi suprantamas kaip tikrinis vardas, suteikiantis pavadinimą objektui, procesui ir kt.

Terminologijos literatūroje esama ne tik terminų iš eponimo kilusiam terminui pavadinti vartojimo įvairovės, bet ir pačios sąvokos sampratos nelygumų (plačiau žr. Gaivenis, Keinys 1990: 59; Lerner, Kaptsan, Witztum 2001: 441; Duque-Parra, Llano-Idárraga, Duque-Parra 2006: 220; Leičik 2011: 138; Tatarinov 2006: 68, 235; Kvašytė 2005: 66; Kitkauskienė 2011: 48; Novinskaja 2013: 34; Gaivenis 2014[1994]: 217; Kakzanova 2017: 335; Mikelionienė 2017: 127–128; Rimkutė-Ganusauskienė 2023: 122; Vasiljeva, Trittenko 2023: 17; Vaskelaitė 2023: 95, 101; Brdar, Brdar-Szabó 2024: 75).

2 Teigiama, kad dauguma mitinių dievų, dieviškų ir fantastinių būtybių vardų pateko į medicinos terminiją Apšvietos – antikos kulto – epochoje (Karenberg 2012: 7).

3 *Mitonimas* (gr. *mythos* „pavimas“ + *onyma* „vardas“) – realioje tikrovėje neegzistuojančių būtybių (dievų, gerųjų ir piktųjų dvasių, titanų, kentaurų ir kt.) vardas (Jakaitienė 2009: 269).

terminai – mitoniminiai terminai⁴. Klasikinė mitologija buvo gausus ir svarbus šiuolaikinės mokslinės terminijos šaltinis (Levitt 2014: 65; Xiaoli 2023: 118). Daugelis senovės graikų ir romėnų mitų ir legendų prasiskverbė į tokias sritis kaip politika, kultūra, medicina ir kt., o jų personažų vardai tapo ne vieno mokslo ir technikos srities termino pagrindu (Xiaoli 2023: 123). Iš mitonimų kilusių terminų ypač gausu įvairių medicinos sričių (anatomijos, psichiatrijos, oftalmologijos, farmakologijos ir kt.) terminijoje, pvz.: *Achilo sausgyslė* (lot. *tendo calcaneus* – *kulninė sausgyslė* AV 2020; storiausia sausgyslė (Achilo) visame kūne ŽA 2005 155), *Amono ragas* (*tikrasis hipokampus*, *Amono ragas*, lot. *hippocampus proprius*, *cornu amonis* AV 2020; dar žr. ŽA 2005: 319), *atlantas* „pirmasis kaklo slankstelis. Jis yra žiedo pavidalo, jungiasi su kaukole specialiu sąnariu, kuris leidžia galvą lenkti“ (VLEe), *limfa*⁵. Kaip vaizdžiai yra pasakęs vokiečių medicinos istorikas Axel'is Karenberg'as, rašęs apie mitologines anatomijos terminų ištakas, šimtmečius graikų ir romėnų dievai gyveno ne tik muziejuose ir bibliotekose, bet ir anatomijos kalboje. Autorius tokius terminus net laiko magiškais (Karenberg 2005: V; Karenberg 2012–2013: 7). Nors, kai kurių tyrėjų teigimu, mitoniminiai terminai esą sukurti pasitelkiant fantaziją ir neatspindi jais įvardijamų tikrų objektų, jie visgi pripažįstami dėl ne vienos teigiamos ypatybės. Šie terminai yra glausti (palyginti su nomenklatūriniais aprašomaisiais terminais), taigi atitinka terminų trumpumo reikalavimą, tuo pačiu atliepdami ir kalbinės ekonomijos principą. Kaip tik dėl šios ypatybės tie terminai yra tinkami medicinos terminijai. Būdami trumpi (vienažodžiai arba dvižodžiai), jie yra lengvai įsimenami. Tai dar vienas teigiamas jų bruožas (Karenberg 2012–2013: 20–22). Mitoniminiai terminai be abejonės yra išraiškingi, vaizdingi, nors išraiškingumas ir vaizdingumas ir nepriklauso prie svarbiausių mokslo kalbos ypatybių (Gaivenis 2002: 44). Kita vertus, kalbamosios šių terminų ypatybės, tų terminų fantastinis pobūdis ilgainiui nyksta, ir mitoniminiai terminai jau suvokiami gana neutraliai. Antai šiuolaikinis

4 Apie šiuos terminus nemažai yra rašyta – daugiausia dėmesio susilaukė įvairių medicinos sričių terminija (Karenberg 2005; Trittenko 2011: 3–21; Karenberg 2012–2013: 7–22; Levitt 2014: 65–80; Kucharz 2017: 29–42; Náznean 2020: 1–5; Taneva 2022: 205–212; Turan 2023: 15–37; Vasiljeva, Trittenko 2023: 17–28; Xiaoli 2023: 118–123 ir kt.). Tyrėjų tie terminai suprantami ir traktuojami panašiai, nors nusistovėjusio termino jiems pavadinti nesama – atskiri autoriai vartoja įvairius sinonimus, pvz.: *terminas mitologizmas*, *terminas mitonimas*, *mitologinis terminas*, *terminas su mitologiniu komponentu*, *terminas su komponentais mitonimais* (žr. Vasiljeva, Trittenko 2023: 18). Šiame straipsnyje pasirinktas vartoti terminas *mitoniminis terminas*, motyvuojant pasirinkimą tuo, kad, kaip jau minėta, toks terminas yra kilęs iš mitonimo.

5 Terminas *limfa* (žmogaus kūne cirkuliuojantis skystis) kildinamas iš senovės graikų gamtos, jos gyvybingųjų galių deivių (Dzeuso dukterų) nimfų (gr. *Nymphai*) (vandens dvasių) (VLEe; plačiau žr. Karenberg 2012–2013: 10).

terminijos vartotojas beveik nepajunta tokių terminų kaip *anamnezė*⁶, *psichozė*⁷, *tanatologija*⁸, *venerologija*⁹ mitologinio konteksto. Pripažįstama, kad mitoniminiai terminai turi didelį didaktinį ir intelektualinį potencialą, perteikdami dalykinę informaciją leidžia daryti ekskursus į literatūros ir meno istoriją, medicinos mokslo kalbą daro nenuobodžią ir nesunkią studijuojantiems mediciną, be to, kelia bendrą kultūros lygį (Karenberg 2012–2013: 22; Xiaoli 2023: 122).

Straipsnio tyrimo objektą sudaro iš mitonimų kilę psichiatrijos srityje vartojami terminai, kurie rankiniu būdu buvo surinkti iš tarpukario Lietuvoje 1935 m. išleisto vadovėlio *Įvadas į psichiatriją*. Jo autorius – žymus lietuvių gydytojas psichiatras Juozas Blažys (1890–1939). Amžininkai byloja, kad jis buvo „žymus mokslininkas ir gydytojas, vienas iš geriausiųjų mūsų psichiatrų“, „vienas iš žymiausiųjų šitoje srityje autoritetų Lietuvoje“, „šviesus žmogus, didysis humanistas“, „pirmutinis psichiatras nepriklausomoje Lietuvoje“ (Römeris 1939: 409–410; Bendoravičius 1939: 417), o jo vadovėlis įvertintas kaip ne kompiliatyvus, bet savarankiškas darbas, parašytas „preciziškai formuluotais ir aiškiais sakiniais, gražia lietuviška kalba“, išsiskiriantis savo apimtimi ir turiningumu iš kitomis kalbomis pasirodžiusių psichiatrijos įvadų (Bendoravičius 1939: 420, 426). Vadovėlyje eponiminių psichiatrijos terminų, susijusių su mitologija, nėra daug, ir tai suprantama, nes, kaip rodo vadovėlio pavadinimas, tai tik psichiatrijos mokslo įvadas, kurio tikslas, paties autoriaus žodžiais tariant, „duoti bendrinių žinių apie psichiatriją“, o „paskirų psichinių ligų nagrinėjimas yra kliniškos psichiatrijos <...> uždavinys“ (Blažys 1935: III).

Siekama struktūriniu atžvilgiu aptarti vadovėlio mitoniminius psichiatrijos terminus ir nustatyti, kokiais apeliatyvacijos būdais sudaryti terminai ir kokie jų struktūros ypatumai, išsiaiškinti, iš kokių mitonimų kilę psichiatrijos terminai ir kokia jų sąsaja su įvardijamąja mokslinė sąvoka. Lingvistinei terminų analizei atlikti parankiausias yra tradicinis aprašomasis analitinis metodas, kuriuo daugiausia ir remiamasi. Be šio, pasitelkiamas struktūrinės (darybinės) analizės metodas, taikomas nustatant, ar terminas

6 Pagal senovės graikų titanidės Mnemosinės (gr. *Mnēmosynē*) – atminties personifikacijos – vardą (VLEe).

7 Pagal senovės graikų deivės Psichės (Psichēs) – sielos personifikacijos – vardą (VLEe).

8 Pagal senovės graikų dievo Tanato – mirties personifikacijos – vardą (VLEe).

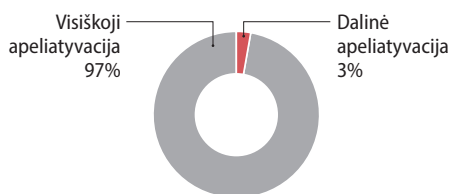
9 Pagal senovės romėnų deivės Veneros – kūniškų malonumų personifikacijos – vardą. Būdvardis *venereus* klinikinėje ir kasdienėje medicinos kalboje reiškė „susijęs su fizine meile“ arba „seksualus“. Renesanso epochoje šis būdvardis buvo vartojamas lytiškai plintančiai ligai sifiliui apibūdinti – *morbus venereus*, *lues venerea* (VLEe; Karenberg 2012–2013: 12).

yra išvestinis žodis, ir kokiam darybos būdai jis priklauso. Gretinamuoju metodu naudojamosi, siekiant parodyti, kokie pirmojo psichiatrijos vadovėlio mitoniminių terminų atitikmenys dabartinėje psichiatrijos terminijoje. Vadovėlyje, be grynai psichiatrijos srities mitoniminių terminų, pvz.: *manija*, *psichozė*, esama ir bendrųjų medicinos bei klinikinės medicinos terminų, kilusių iš mitonimų, pvz.: *Achilo refleksas*, *leukopenija*, *venerinė liga*. Renkant medžiagą buvo atsižvelgiama į tai, ar jie įtraukti į naujausią enciklopedinį psichiatrijos terminų žodyną (žr. Pagalbinių šaltinių sąrašą). Jei vadovėlyje rastas mitoniminis terminas fiksuotas minėtame žodyne (čia į terminų rašybos ir pan. formalius dalykus dėmesys nebuvo kreipiamas), toks terminas laikomas psichiatrijos terminu ir šio tyrimo objektu.

MITONIMŲ, ĮEINANČIŲ Į PSICHIATRIJOS TERMINŲ SUDĖTĮ, APELIATYVACIJOS BŪDAI

Kaip jau buvo minėta, senovės graikų ir romėnų mitologija yra padariusi didžiulę įtaką ne tik Europos kultūrai, literatūrai, menui, bet ir mokslo bei technikos sritims. Į mitus atsigręžiama kuriant naujus terminus. Psichiatrija yra viena iš medicinos mokslo šakų, kurioje yra terminų, kilusių iš antikinių mitų personažų vardų.

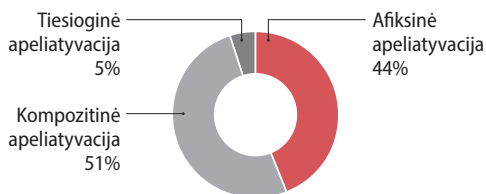
Visiškosios apeliatyvacijos būdu sudaryti terminai. Procesas, kurio metu tikrinis vardas panaudojamas naujam terminui sukurti, vadinamas apeliatyvacija¹⁰. Kaip pažymi latvių terminologijos klasikė Valentina Skujiņa, šio proceso metu tikrinis daiktavardis su reikšmės perkėlimu tampa bendriniu daiktavardžiu, vadinamuoju apeliatyvu. Remdamasi plačiąja apeliatyvacijos samprata, terminologė skiria visiškąją, kuri galinti būti tiesioginė, afiksinė ir kompozitinė, ir dalinę apeliatyvaciją (žr. 1 pav.) terminų kūrimo procese (Skujiņa 2002: 99–100, plg. Xiaoli 2023: 118).

1 pav. Mitonimų apeliatyvacijos būdai

¹⁰ Dar vartojamas terminas *deonimizacija* (Superanskaja, Podolskaja, Vasiljeva 2005: 26).

Tiesioginės apeliatyvacijos būdu sudaryti terminai. Tiesioginė apeliatyvacija suprantama kaip tikrinio vardo perkėlimas į bendrinių vardų kategoriją be specialių žodžių darybos priemonių. Keičiasi apeliatyvo, t. y. naujai atsiradusio termino, reikšmė, jis rašomas mažąja raide (Skujiņa 2002: 100). Šiuo atveju galima kalbėti apie semantinę derivaciją. Terminų, kuriuos galima priskirti šiam apeliatyvacijos būdui, tiriamajame vadovėlyje labai nedaug – tik *manija* 106¹¹, 135, 175, 210 ir *psychė* 240 (žr. 2 pav.).

2 pav. Mitonimų visiškosios apeliatyvacijos būdai

Vadovėlyje terminas **manija** vartojamas „patologiškai pakeltos nuotaikos“ reikšme, tačiau, autoriaus žodžiais tariant, „Pinel’io¹² ir Esquirol’io¹³ laikais klaidėjimui buvo duodamas vardas *mánija*¹⁴“ 175. Po metų (1936) pasirodžiusiame TŽŽ *manija* jau fiksuota klinikiškai reikšme: „tam tikra psichinė liga, pasireiškianti tuo, kad žmogus yra tartum valdomas vienos kurios minties, idėjos, viena tetrokšta, viena tesiekia, ieško, mato, bijosi ir t. t.“ TŽŽ 1936 594. Dabartinėje lietuvių psichiatrijoje¹⁵ *manija* suprantama kaip 1) „maniakinis sindromas“ ir 2) „liguistas impulsyvus arba nenugalimas potraukis, kenksmingas įprotis, liguistas pomėgis“ EPTŽ 2017 179. Kaip matyti, vadovėlyje vartojamo ir dabartinio termino *manija* reikšmės skiriasi. XX a. pab. kalbamasis terminas dar vartotas ir trečiaja, „didybės klaidėjimo idėjų“ reikšme TPTŽ 1996 52.

Terminas *manija* kilęs iš senovės graikų mitologijos deivės Manijos (gr. *Mania*, *Maniē*, *Maniai*), įsmeninusios beprotybę, vardo (TGM; TŽŽ 2007: 680).

11 Čia ir toliau tekste prie terminų ir (ar) jų aiškinimų nurodomas vadovėlio puslapis.

12 Philippe’as Pinelis (1745–1826) – prancūzų gydytojas, psichiatrijos pirmtakas (Wiki).

13 Jean’as-Étiennėas Dominique’as Esquirol’is (1772–1840) – prancūzų psichiatras, Philippe’o Pinelio mokinys (Wiki).

14 Retinta vadovėlio autoriaus.

15 Dabartinės lietuvių psichiatrijos terminiją reprezentuojančiu leidiniu laikomas 2017 m. išleistas *Enciklopedinis aiškinamasis psichiatrijos terminų žodynas*; prie kalbamąją terminiją atstovaujančių leidinių priskiriamas ir *Aiškinamasis psichologijos terminų žodynas* (2019 m.), kuriame yra pateikta ir psichiatrijos terminų.

Psychė, vadovėlyje pavartota sakinyje „Gydytojo paliudijime turi būti paduotas bent trumpas anamnesis ir aprašytas proto (psychės) tuolaikinis stovis“ 240, kilęs iš senovės graikų mitologijos personažo – sielos deivės Psichėjos (gr. *Psykhē*¹⁶) – vardo (plačiau žr. TGM; VLEe).

Kaip pažymi Natalja Novinskaja, tikrinis vardas, virtęs terminu, tampa bendrinio daiktavardžiu ir praranda savo oniminę rašybą, įgyja bendrinio daiktavardžio ypatybių – tampa produktyviu elementu kitų daiktavardžių daryboje (Novinskaja 2004: 284–285). Taip, pavyzdžiui, ir aptartojo mitonimo atveju – su elementu *psich-* sudaryti tokie vadovėlyje vartojami terminai kaip *bradipsichija*, *psichiatrija*, *psichika*, *psichoneurozė*, *psichozė*, *psichopatija*, *psichopatologija*, *psichotechnika* ir kt.

Afiksinės apeliatyvacijos būdu sudaryti terminai. Afiksinė apeliatyvacija suprantama kaip tikrinio vardo tapimas bendrinio pasitelkiant žodžių darybos priemones. Kadangi visi šiam apeliatyvacijos būdui priskirti terminai (žr. 2 pav.) yra tarptautiniai žodžiai, pasiskolinti iš klasikinių – graikų ir lotynų – kalbų per kalbas tarpininkes, šiuo atveju J. Blažio, tikėtina, perimti iš šaltinių, kuriais jis daugiau ar mažiau rėmėsi rašydamas savo vadovėlį, ir fonetiškai bei morfologiškai pritaikyti prie lietuvių kalbos, tai kalbėti apie jų darybos dalykus galima tik formaliai, mat tie terminai susidarę skolinančiosiose klasikinėse kalbose ir jau gatavu pavidalu patekę į kitas kalbas, o iš jų – į lietuvių kalbą. Lietuvių kalbos žodžių darybos teoretiko klasiko Vinco Urbučio teigimu, kalbamiעי skoliniai, kurie yra iš kitų kalbų atėję dariniai ir kurių pagrindinė vartojimo sfera esti mokslas ir technika, užima atskirą specifinę padėtį sinchroninėje žodžių daryboje (Urbutis 2009: 292–293).

Jei tiesioginiai apeliatyvai sudaryti semantinės derivacijos būdu, tai afiksinių apeliatyvų atveju galima kalbėti apie morfologinę derivaciją. Čia įvardijamojo leksinio vieneto, t. y. termino, kategorinį požymį išreiškia specializuotos afksinės morfemos (Novinskaja 2013: 37). Nuo tiesioginių apeliatyvų šiuo būdu sudaryti terminai skiriasi tuo, kad čia mitonimas redukuojasi – daryboje dalyvauja tik šakninė morfema. Tokiais atvejais tikrinis vardas netenka savarankiškumo ir pereina į termino elemento lygmenį (Tatarinov 2006: 235). Afksiniai apeliatyvai, kitaip nei tiesioginiai, yra su priešdėliais ar priesagomis išvesti terminai.

Su priesagomis išvesti apeliatyvai vadovėlyje kur kas dažnesni. Darumu išsiskiria apeliatyvai, sudaryti su polinkį reiškiančia priesaga *-izmas*

16 Pirminė šio žodžio reikšmė – „kvėpavimas“ AŽ 1998: 453.

(žr. Brunevičiūtė, Gudaitytė, Šarkauskienė 2003: 140). Vienas iš jų yra **erotizmas** 106 (gr. *ērōs* (kilm. *ērōtos*) – „kūniška meilė“ OED + lot. *-izmas*). Vadovėlyje šis terminas pavartotas aptariant įvairius „fiziogenišk[us] veiksnį[us], kaip psichinių ligų priežast[is]“ 101: „<...> maniakaliniai ligoniai pasižymi erotizmu“ 106. Dabar yra išskirtos net keturios *erotizmo* reikšmės (APTŽ 2019 80), tuo tarpu XX a. pab. tai buvo „įvairių lytinių potraukių bendras pavadinimas“ TPTŽ 1996 27. Kalbamojo termino šakninė morfema siejama su graikų mitologijos meilės dievo Eroto (plačiau žr. VLEe; AŽ 1998 132) vardu.

Vadovėlyje **eterizmu** 88, 97 (gr. *aithēr* – viršutinis oras; šviesus, grynas oras; dangus OED + *-izmas*) vadinamas „[e]tero („anodijaus“) vartojimas“, kuris „yra išsiplatinęs Klaipėdos krašte ir Didž. Lietuvoje, pasienyje su Klaipėdos kraštu. Eteras sukelia panašią į pasigėrimą būklę su pakelta nuotaika ir palinkimu impulsingiems veiksams, apie kuriuos eteromanas paskui neatmena“ 97. Terminio šakninė morfema susijusi su graikų mitologijos pirmapradžio šviesos dievo Eterio (gr. *Aithēr*) vardu (plačiau žr. TGM; VLEe). Teigiama, kad eterio vardas XVIII a. pr. buvo suteiktas lakiajam cheminiam junginiui, žinomam nuo XIV a., pavadinti dėl jo lengvumo ir bespalviškumo (OED).

Terminas **gigantizmas**¹⁷ (gr. *Gigas*, ppr. dgs. *Gigantes* – žemėje gimęs TGM; OED + *-izmas*) vadovėlyje vartojamas rašant apie išsigimimą ir jo priežastis. Gigantizmas traktuojamas kaip fizinė išsigimimo žymė – stuomens anomalija 66–68. Dabartinėje psichiatrijos terminijoje tai „klinikinis sindromas, pasireiškiantis ypač dideliu ūgiu <...> arba kai kurių organizmo dalių ar vidaus organų padidėjimu“ EPTŽ 2017 101. Terminio šaknis siejama su graikų mitologijos personažais gigantais (plačiau žr. VLEe; AŽ 1998 159–160).

Hermafroditizmas¹⁸ (gr. *hermaphroditos* – asmuo, turintis abiejų lyčių požymių OED + *-izmas*) vadovėlyje vartojamas aptariant įvairias fizinės išsigimimo žymes. Hermafroditizmas priskiriamas prie lytinių organų anomalijų 66–68. Terminas kilęs iš senovės graikų mitinio personažo Hermafrodito (gr. *Hermaphroditos*), turinčio vyriškų ir moteriškų bruožų (plačiau žr. VLEe; TGM), vardo.

Vadovėlyje terminas **lunatizmas** 211 (lot. *lunaticus* – ištiktas mėnulio < *luna* – mėnulis OED + *-izmas*) pavartotas aprašant psichinių ligonių

17 Apie terminą yra rašęs Eugenius Józefas Kurcharžas 2017: 35.

18 Apie terminą yra rašęs E. J. Kurcharžas 2017: 36.

tyrimo schemą, bet juo įvardyta sąvoka plačiau neiškinama. Dabartinėje psichiatrijoje apibrėžiamas kaip „prieblandinės sąmonės būsenos forma, pasireiškianti kaip ambulatorinis automatizmas. Miegodamas ligonis staiga atsikelia, atmerktomis akimis vaikšto po kambarį, atlieka įprastinius veiksmus, gali perstatinėti daiktus, išeiti iš buto, užlipti ant stogo ir pan.“ EPTŽ 2017 195. Termino šakninė morfema siejama su romėnų mitologijos nakties deivės Lunos (lot. *Luna*) vardu (plačiau žr. AŽ 1998 302, 446; VLEe; TGM).

Terminu **morfinizmas** (pranc. *morphine* ar vok. *Morphin*¹⁹ – pagrindinis opijaus alkaloidas, vartojamas kaip narkotinis skausmą malšinantis vaistas < gr. *morphē* OED + *-izmas*) pavadintas potraukis, kaip rašoma vadovėlyje, „dažniausiai išsiplėtoja iš morfijaus vartojimo skausmui pašalinti“ 97. Terminas šaknis siejasi su graikų mitologijos miego ir sapnų dievo Morfėjaus (gr. *Morpheus*) vardu (plačiau žr. VLEe; TGM).

Vadovėlyje terminas **narcisizmas**²⁰ 142 (gr. *Narkissos* OED + *-izmas*) vartojamas rašant apie potraukius ir jų patologiją, tačiau juo įvardyta sąvoka plačiau nepaaiškinta. Dabar tai „lytinis iškrypimas, pasireiškiantis savęs įsimylėjimu“ EPTŽ 2017 196. Terminas šakninė morfema kilusi iš senovės graikų mitologijos personažo Narkiso (gr. *Narkissos*) arba Narcizo, įsimylėjusio savo paties atvaizdą, kurį išvydo šaltinio vandenyje (plačiau žr. VLEe; plg. TGM), vardo.

Be minėtųjų priesagos *-izmas* vedinių, rasti keli pavienių priesagų *-ija*, *-ozė*, *-ika* sufiksiniai apeliatyvai.

Vadovėlyje **fobija**²¹ vadinama „baimės būkl[ė], atsirandanti kartu su įkyriomis idėjomis arba potraukiais“ 179. Terminas kildinamas iš graikų mitologijos baimės ir panikos dievo Fobo (gr. *Phobos*) vardo (plačiau žr. TGM; Viki). Žiūrint į terminą struktūriškai, galima išskirti priesagą *-ija* (gr. *-ia*), reiškiančią „ligotą ar nenormalią, patologinę būseną“ (Morkevičienė 2018: 10, 79).

Terminas **hipnozė**, kuris vadovėlyje aiškinamas kaip „panaši į miegą būklė su sąmonės lauko susiaurėjimu, sukelia įvairiomis priemonėmis

19 Pavadinimą sugalvojęs vokiečių vaistininkas Friedrich'as Sertürner'is (1783–1840), siedamas jį su Morfėjaus, sapnų dievo, vardu (OED).

20 Kai kuriuose šaltiniuose (pvz.: VLEe, AŽ1998: 350) teigiama, kad šį terminą pirmą kartą 1910 m. pavartojęs austrų psichologas ir psichoanalitikas Sigmund'as Freud'as. Iš tiesų termino autorystė priklauso vokiečių psichiatriui ir kriminologui Paul'ui Adolfui Näcke'ui (1851–1913), pirmą kartą pavartojusiam *narcisizmo* terminą 1899 m. (APTŽ 2019 195). Apie terminą yra rašęs E. J. Kurcharz'as 2017: 38.

21 Apie terminą yra rašiusi Tatjana Tritenko 2011: 17.

(fiksacija akimis tam tikro daikto, pakartojamais įsakomais žodžiais ir kt.)“ 225, priesaga yra pakankamai aiški – *-ozė* (gr. *-osis*) ir reiškia „sutrikimą, ligą, ligotą, nenormalią būklę“ (Morkevičienė 2018: 10, 81, plg. Brunevičiūtė, Gudaitytė, Šarkauskienė 2003: 144). Terminio šakninė morfema siejama su miego dievo Hipno vardu (gr. *Hypnos*) (plačiau žr. VLEe; AŽ 1998 193; TGM).

Vadovėlyje terminas **panika**²² 80 (gr. *panikon* – susijęs su Panu + *-ika*) vartojamas aprašant įvairias reakcijas į psichines traumas. Viena iš tokių reakcijų yra panika. Šiuo terminu dabartinėje psichiatrijoje vadinamas sąmyšis, stipri baimė, siaubas EPTŽ 2017 238. Terminio šaknis kilusi iš mitonimo Panas (gr. *Pan*) – graikų mitologijos miškų ir laukų dievo, savo išvaizda keldavusio žmonėms išgąstį, siaubą (plačiau žr. OED; VLEe; TGM).

Pasitaikė keletas sudėtingesnės struktūros mitoniminių psichiatrijos terminų, kurie išvesti su dviem skirtingų rūšių afiksais. Vienas iš tokių yra **amnezija** (*a-* – graikiškas priešdėlis, reiškiantis „stoką, nebuvimą“ + *-nesia* – atmintis, žr. Brunevičiūtė, Gudaitytė, Šarkauskienė 2003: 146, 152, plg. Morkevičienė 2018: 80), vadovėlyje aiškinama keleriopai: „atminties stoka arba silpnumas“ 153, „[i]škritisimas iš atminties atsiminimų, liečiančių tam tikrą apibrėžtą laikotarpį, <...>. Amnezijos vardu vadinamas kai kada ir anas bendras atminties netekimas“ 154. Taigi *amneziją* galima priskirti prie prefiksinių ir sufiksinių apeliatyvų, nes, be priešdėlio *a-*, termino pamatinis kamienas išplėstas priesaga *-ija* (žr. LKG I 363). Šio išvestinio termino pagrindas – mitonimas Mnemosinė (gr. *Mnēmosynē*) – graikų mitologijoje – atminties personifikacija (TGM; VLEe; Viki). Tuo pačiu mitonimu paremtos ir terminų *hipermnezija*, *hipomnezija*, *paramnezija* šakninės morfemos, tačiau čia priešdėlio pozicijoje – vadinamieji tarptautiniai elementai²³ *hiper-* „virš normos“, *hipo-* „žemiau normos“, *para-* „sutrūkęs“, nors kai kurių tyrėjų jie laikomi priešdėliais (žr. Filipczak-Nowicka, Grech-Żmijewska 2010: 172–173).

Prie šios grupelės prisišlieja mitonimu Erotas paremtas terminas **autoerotizmas** – tarptautinio elemento *auto-* ir priesagos *-izmas* vedinys.

Kompozitinės apeliatyvacijos būdu sudaryti terminai. Kompozitinė apeliatyvacija suprantama kaip tikrinio vardo panaudojimas vienam iš naujo

22 Apie terminą yra rašęs E. J. Kurcharžas 2017: 38.

23 Plačiau apie tarptautinių elementų vartojimą lietuvių kalbos žodžių ir terminų daryboje žr. Keinys 1979: 14–26; Kupčinskaitė 1997: 56–61; Inčiuraitė-Noreikienė 2015: 245–259; Rudaitienė 2001: 94–107; Simonaitytė-Rudaitienė 1998: 180–202; Aleksaitė 2021: 64–78 ir kt.

termino dūrinio dėmenų. Šiuo būdu sudarytų terminų vadovėlyje rasta daugiausia (žr. 2 pav.). Visi jie yra skoliniai – tarptautiniai terminai, kurių „sve-tima kilmė aiškiai jaučiama“ (Urbutis 2009: 293). Ir nors sudaryti ne lietuvių kalboje, juos galima darybiškai skaidyti ir jie sudaro atskirą žodžių darybos pasistemį (Keinys 2005 [1983]: 131; dar žr. Urbutis 2009: 293).

Abu kalbamųjų kompozitų dėmenys yra graikiškos (dažniausiai) arba lotyniškos kilmės. Klasikinių kalbų dėmenys yra „patogūs tuo, kad atitin-kamos grupės tokių dėmenų reikšmė yra suprantama tam tikrų specialybių mokslininkams, kalbantiems daugeliu kitų kalbų“ (Rudaitienė 2001: 97).

Vadovėlyje vyrauja kompozitiniai apeliatyvai, kurių antruoju sandu eina mitonimas Manija (plačiau žr. p. 4). Šis mitonimas vadovėlyje varto-jamas terminams, kuriais paprastai įvardijami įvairūs liguisti (patologiški, obsesyvūs) potraukiai, sudaryti. Kai kurie iš tų terminų dabar traktuojami kaip psichikos ligų pavadinimai, pvz.: *kleptomanija*, *piromanija* (APTŽ 2019 155, 227).

Terminu *dipsomanija* (gr. *dips-* – troškulys + *-mania* – potraukis Bru-nevičiūtė, Gudaitytė, Šarkauskienė 2003: 151, 152) vadovėlyje įvardytas „liguistas, tikrai periodiškai pasikartojąs patraukimas gerti“ 96.

Vadovėlyje terminas *homicidomanija* (sen. pranc. *homicide* < lot. *ho-micidium* – žmogžudystė < *homo* – žmogus OED + *-mania*) apibūdinamas kaip „obsesyvus potraukis nužudyti“ 179.

Kleptomanija (gr. *kleptes* – vagis, sukčius < *kleptein* – vogti, slapta veikti + *-mania* OED) vadinamas „[p]atologišk[as] potrauki[s] vogti“ 178.

Terminu *narkomanija* 88 (gr. *narko-* < *narkē* – sustingimas, sąmo-nės aptemimas, miegas + *-mania* OED, EPTŽ 2017 197) įvardyta sąvoka vadovėlyje neaiškinama. Dabartinėje psichiatrijoje tai yra bendras ligų, pasireiškiančių nuolatinio potraukio vartoti narkotines, vaistines ir toksi-nes medžiagas dėl atsiradusios psichinės ir fizinės priklausomybės nuo jų, pavadinimas EPTŽ 2017 197.

Dar viena manija – „obsesyvus patraukimas padegti“ 179 – įvardyta terminu *piromanija* (gr. *pyr-* – ugnis + *-mania* Brunevičiūtė, Gudaitytė, Šarkauskienė 2003: 152–153).

Obsesyvus potraukis nusižudyti vadovėlyje vadinamas *suicidomanija* 179 (lot. *sui* – save + lot. *caedere* – nužudyti + *-mania* OED; TPTŽ 1996 81).

Atskirai aptartina pora vadovėlio kompozitinių apeliatyvų, kurių abu sandai siejami su mitonimais. Vienas iš tokių yra terminas *erotomanija* (gr. *erōs* (gen. *erōtos*) – seksualinė meilė + *-mania* OED; EPTŽ 2017 88).

Juo vadinamos psichozės su lytinių kompleksų vyravimu. Dabartinėje psichiatrijoje šiuo terminu įvardijamas „liguistas lytinio potraukio sustiprėjimas, dažnai pasireiškiantis kartu su lytiniais iškrypimais“ EPTŽ 2017 88. Termino pirmasis sandas siejamas su mitonimu Erotas (plačiau žr. p. 5), o antrasis – su mitonimu Manija (plačiau žr. p. 4).

Kitas dviem mitonimais paremtas kompozitinis apeliatyvas yra **etero-manija** (gr. *aetheromania* < *aithēr*, *aitheros* – eteris + *mania* – potraukis, aistra EPTŽ 2017 89). Vadovėlyje šiuo terminu vadinamas „[e]tero („anodijaus“) vartojimas“ 97. Pirmasis kalbamojo termino sandas kilęs iš mitonimo Eteris (plačiau žr. p. 5), o antrasis – iš mitonimo Manija (plačiau žr. p. 4).

Kompozitinių apeliatyvų grupei dar priskiriama keletas pavienių mitoniminių terminų dūrinių, kurių vienas iš sandų susijęs su mitonimais.

Terminu **agorafobija**²⁴ (gr. *agora* – senovės Graikijoje laisvųjų žmonių susirinkimo vieta, miesto pagrindinė aikštė + gr. *phobos* – baimė VLEe) vadovėlyje vadinama aikščių baimė 179. Termino antrojo sando pagrindu eina mitonimas Fobas (plačiau žr. p. 6).

Vadovėlyje terminas **echolalija** (gr. *ēkhō* – aidas + *lalia* – kalbėti, šnekėti OED) aiškinamas kaip nervinių kelių laidumo sutrikimas, kai vietoj atsakymo į klausimą ligonis pakartoja visus klausimo žodžius arba tik paskutinį žodį 188. Termino pirmasis sandas siejamas su mitonimu Echo. Graikų mitologijoje Echo (gr. *Ekhō*) – nimfa, Heros nubausta už nesibai-giantį plepėjimą ir paversta aidu (TGM). Su tuo pačiu mitonimu susijęs ir terminas **echopraksija** „mechaniškas kartojimas judesių, kuriuos daro aplinkiniai žmonės“ 188 (gr. *ēkhō* – aidas + gr. *praxis* – veiksmas OED).

Hebefrenija²⁵ 219 vadovėlyje pavartota tik pateiktoje vokiečių psichiatro Emil’io Wilhelm’o Georg’o Magnuso Kraepelin’o (1856–1926) psichinių ligų klasifikacijoje. Pirmasis kompozito sandas kilęs iš graikų mitologijos amžinos jaunystės deivės Hebės vardo. Teigiama, kad terminas 1871 m. sukurtas vokiečių psichiatro Ewald’o Escker’io iš graikų kalbos *hēbē* „jaunystė“ + *phrene* „protas“, pridėjus abstraktaus daiktavardžio galūnę *-ia* (OED; VLEe).

Terminas **hipnolepsija** (gr. *hypnos* – miegas + gr. *lepis* – sugriebimas, priepuolis TPTŽ 1996 36) vadovėlyje aiškinamas kaip ypatinga miego

24 Apie terminą yra rašiusi T. Tritenko 2011: 17.

25 Apie terminą yra rašiusi T. Tritenko 2011: 16.

forma: staiga užeiną miego priepuoliai, kurių kai kada pasikartoja po kelis kartus dienoje 201. Šio termino pirmasis sandas siejamas su mitonimu Hipnas (plačiau žr. p. 6).

Iš aptartųjų mitoniminių terminų išsiskiria terminas *letargija* 201 (gr. *lēthargia* < *lēthē* – užmiršimas + *argia* – neveiklumas EPTŽ 2017 163). Jo pirmąjį sandą galima traktuoti dvejopai, t. y. jis gali būti susijęs ir su antroponimu, ir su toponimu. Graikų mitologijoje Lete buvo vadinama upė, tekėjusi požeminėje Hado karalystėje, ir lyguma, kuria tekėjo minėta upė. Šį vardą turėjo ir šios upės deivė – užmaršties personifikacija (TGM; EB).

Dalinės apeliatyvacijos būdu sudaryti terminai. Šio tipo apeliatyvacija būdinga sudėtiniais terminams (žr. 1 pav.). Mitonimas paprastai eina šalutiniu (vadinamuoju oniminiu) termino dėmeniu, o bendrinis daiktavardis pagrindiniu (vadinamuoju apeliatyviniu) dėmeniu. V. Skujiņa tikrinį daiktavardį (mūsų atveju – mitonimą) vadina denotaciniu komponentu, mat jis žymi esminius terminu įvardijamos sąvokos požymius (Skujiņa 2002: 100). Pirmasis dėmuo konkretizuoja antrojo dėmens reikšmę. Tokie terminai išsaugo oniminę motyvaciją, priešingai nei kai kurie vientisiniai terminai, kurių oniminė kilmė laikui bėgant nublanksta (Tatarinov 2006: 235).

Šiuo būdu sudarytas terminas *Edipo kompleksas*²⁶ vadovėlyje aiškinamas kaip psichinis konfliktas, kurį sukelia potraukis prie incesto: „[t]arp tėvo ir paaugančių dukterų, tarp motinos ir sūnų dažnai išsivysto santykiai, aiškiai nudažyti ypatingais švelniais jausmais, kurie, nors ir nesutampa su lytiniais jausmais vienok negali būti nuo jų griežtai atskirti. Sūnui apsisvedant dažnai atsiranda aštrių, nors ir pridengtų, neigiamų motinos santykių prie marčios, ištekančios dukteriai – tėvo prie žento. Tokie santykiai turi tikro pavydo pobūdį“ 146. Pirmasis termino sandas yra senovės graikų mitų personažo Edipo (gr. *Oidipus*), nužudžiusio tėvą ir vedusio motiną, vardas (plačiau žr. VLEe; AŽ 1998 361). Terminu autorystė priskiriama S. Freud'ui²⁷.

26 Apie terminą yra rašęs E. J. Kurcharžas 2017: 35.

27 Mirus tėvui, S. Freudas patyrė traumą, leidusią jam gilintis į savo psichiką. S. Freudas ne tik išgyveno sielvartą, bet ir apmaudą ir net priešišumą tėvui. Pykčio ištakų ieškojo savo paties psichikoje, o savosioms jėžvalgoms pagrindimo – literatūrinuose ir mitiniuose tekstuose. S. Freudas savo pykčio šaltinį interpretavo kaip Sofoklio tragediją *Oidipas karalius*. Jos siužeto universalumas, S. Freud'o manymu, slypi kiekvieno vyriškosios lyties vaiko troškime miegoti su motina ir pašalinti kliūtį (t. y. tėvą), trukdančią įgyvendinti tą norą. Šį troškimą S. Freudas vėliau pavadino *Edipo kompleksu* (EB).

IŠVADOS

Pirmajame lietuviškame tarpukario Lietuvoje išleistame žymaus lietuvių psichiatro J. Blažio vadovėlyje *Įvadas į psichiatriją* mitoniminių terminų vartojama nedaug. Visi jie yra iš klasikinių kalbų kilę terminai, gatavi pasiskolinti iš graikų ir lotynų kalbų per kalbas tarpininkes, fonetiškai ir morfologiškai pritaikant prie lietuvių kalbos gramatinės sistemos. J. Blažys, rašydamas savo vadovėlį, rėmėsi kolegų spausdintais psichiatrijos sričių darbais, ir tie terminai jo būsią perimti iš kalbamųjų darbų. Aptartieji graikiškos ir lotyniškos kilmės mitonimai, įeinantys į psichiatrijos terminų sudėtį, laikytini archajinėmis universalijomis, vienareikšmiškai suprantamomis visose kalboje. Tai lemia, kad jų pagrindu sudarytus psichiatrijos terminus vienos kalbos perima iš kitų, ir tie terminai sudaro svarbią tarptautinės eponiminės psichiatrijos terminijos dalį.

Struktūros atžvilgiu vadovėlyje daugiausia morfologinių derivatų, semantiniai derivatai reti. Skiriami visiškosios ir dalinės apeliatyvacijos būdu sudaryti mitoniminiai terminai.

Vyrauja trijų tipų visiškieji apeliatyvai – tiesioginiai, afksiniai ir kompozitiniai. Būdingiausi yra kompozitinės apeliatyvacijos būdu sudaryti mitoniminiai psichiatrijos terminai. Jų gausą galima paaikškinti dūrinių gebėjimu kompaktiškiau įvardyti sudėtingesnes sąvokas.

Vienas iš kompozitinių apeliatyvų būdingų struktūrinių ypatumų – abu jo sandai paremti mitonimais. Kai kurie iš jų, pvz., *Manija*, yra tapę kartotinais elementais, dalyvaujančiais ne vieno psichiatrijos termino kompozitinėje daryboje. Jei kalbėtume apie mitonimo kaip dūrinio sando vietą, tai mitonimas gali būti ir prepozicijoje (pirmas sandas), ir postpozicijoje (antras sandas). Dažniau mitonimas yra postpozicinis kompozito sandas.

Iš afksinių apeliatyvų viršų ima sufiksiniai apeliatyvai su dariaja priesaga *-izmas*, prefiksiniai – nebūdingi. Esama ir sudėtingesnės struktūros afksinių apeliatyvų – priešdėlio ir priesagos, tarptautinio elemento ir priesagos vedinių.

Didžioji dalis mitonimų panaudoti psichiatrijos terminams, žymintiems įvairius žmogaus psichinius sutrikimus, sudaryti, išskyrus keletą mitonimų, einančių terminų, įvardijančių išorinius trūkumus, pagrindu.

PAGRINDINIS ŠALTINIS

[Blažys, Juozas]. *Įvadas į psichiatriją* / Docentas J. Blažys, Kauna: Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fak. leidinys, 1935.

PAGALBINIAI ŠALTINIAI

- APTŽ 2019: Albinas Bagdonas, Remigijus Bliumas. *Aiškiningasis psichologijos terminų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- AV 2020: *Anatomijos vardynas*: [elektroninė knyga] / Rimvydas Stropus, Neringa Paužienė, Dainius H. Pauža, Janina Tutkuvienė, Eglė M. Jakimavičienė, Palmira Zemlevičiūtė, Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Leidybos namai.
- AŽ 1998: *Antikos žodynas*, Vilnius: Alma littera.
- EB 2024: *Encyclopædia Britannica*. Prieiga internete: <https://www.britannica.com/>.
- EPTŽ 2017: Valentinas Mačiulis, Jonas Šurkus, Aldona Lapytė. *Enciklopedinis psichiatrijos terminų žodynas*, Vilnius: Presvika.
- OED 2001–2024: *Online Etymology Dictionary*. Prieiga internete: <https://www.etymonline.com/>.
- TGM 2000–2019: Aaron J. Atsma. *Theoi Greek Mythology*, Netherlands & New Zealand. Prieiga internete: <https://www.theoi.com/>.
- TPTŽ 1996: *Trumpas psichiatrijos terminų žodynas* / Aldona Lapytė, Jonas Šurkus; moksl. red. V. Mačiulis, Vilnius: Leidybos centras.
- TŽŽ 1936: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarė K. Boruta, Per. Čepėnas, A. Sirutytė-Čepėnienė, Klaipėda: „Ryto“ B-vės sp.
- TŽŽ 2007: Valerija Vaitkevičiūtė. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ketvirtas pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Žodynas.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/>.
- Viki – *Vikipedija*. Laisvoji enciklopedija. Prieiga internete: <https://lt.wikipedia.org/wiki/>.
- Wiki – *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. Prieiga internete: <https://en.wikipedia.org/wiki/>.
- ŽA 2005: *Žmogaus anatomija*: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams / Rimvydas Stropus, Kazys Algimantas Tamašauskas, Neringa Paužienė, Kaunas: Vitae Litera.

LITERATŪRA

- Aleksaitė, Agnė 2021: Lietuvių kalbos naujadarų neoklasikinės darybos polinkiai: *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* atvejis. – *Lituanistika* 67 1(123), 64–78.
- Bendoravičius, Vytautas 1939: A. a. prof. Juozas Blažys kaip psichiatras. – *Medicina* 6, 417–426.
- Bresch, David 2002: Beyond Wernicke's: A Lexicon of Eponyms in Psychiatry. – *The Journal of neuropsychiatry and clinical neurosciences* 14:2, 155–160.
- Brdar, Mario, Brdar-Szabó, Rita 2024: When medical eponyms become false friends, and how to deal with them. – *English for Specific Purposes* 73, 75–94.
- Brunevičiūtė, Raimonda, Gudaitytė, Dalija, Šarkauskienė, Laima 2003: *Lingua Latina in Terminologica Medica: vadovėlis*, Kaunas: Kauno medicinos universiteto Spaudos ir leidybos centro leidykla.
- Cappuzzo, Barbara 2008: Eponyms or Descriptive Equivalent Terms? The Question of Scientific Accuracy in Medical Discourse. – *Esercizi. Miscellanea del Dipartimento di Scienze Filologiche e Linguistiche (a cura di L. Auteri)* 2, 25–35.
- Dirckx, John H. 2001: The synthetic genitive in medical eponyms: Is it doomed to extinction? – *Panace@* 2(5), 15–24.
- Duque-Parra, Jorge Eduardo, Llano-Idárraga, J. Oskar, Duque-Parra Carlos Alberto 2006: Reflections on Eponyms in Neuroscience Terminology. – *The Anatomical Record (Part B: New Anat.)* 289B, 219–224.
- Ferguson, Robert P., Thomas, Deborah 2014: Medical eponyms. – *Journal of Community Hospital Internal Medicine Perspectives* 4, 1–4.
- Filipczak-Nowicka Sabina, Grech-Żmijewska Zofia 2010: *Lingua latina ad usum medicinae studentium*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Gaivenis 2002: *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*, Vilnius: LKI leidykla.
- Gaivenis, Kazimieras 2014 [1994]: – Tarptautinių terminologijos principų taikymas mūsų terminijai. – Kazimieras Gaivenis. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 214–220.
- Gaivenis, Kazimieras, Keinys, Stasys 1990: *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.
- Giménez-Roldán, Santiago 2017: Spanish eponyms in clinical neurology. – *Neurosciences and History* 5(1), 1–19.
- Guardiola i Pereira, Elena, Josep Eladi Baños i Diez 2021: *Catalan Physicians' Contributions to Medicine: A Historical View Through Eponyms*, Barcelona.

- Inčiuraitė-Noreikienė, Lina 2015: Lietuvių kalbos dūriniai su neoklasikiniais dėmenimis. – *Baltistica* L(2), 245–259.
- Yermolenko, Serhiy 2018: Categorizing Ukrainian Eponyms From A Socio-Cultural Perspective. – *Мова і суспільство* 9, 5–13.
- Jakaitienė, Evalda 2009: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kakzanova, Evgeniya 2017: Lexikographische Fixierung der juristischen und anderen fachspezifischen eponymischen Termini. – Annikki Liimatainen, Arja Nurmi, Marja Kivilehto, Leena Salmi, Anu Viljanmaa, Melissa Wallace (Eds.). *Legal Translation and Court Interpreting: Ethical Values, Quality, Competence Training*, Berlin: Frank & Timme, 335–355.
- Karenberg, Axel 2005: *Amor, Äskulap & Co. Klassische Mythologie in der Sprache der modernen Medizin*, Stuttgart, New York: Schattauer Verlag.
- Karenberg, Axel 2012–2013: The world of gods and the body of man: mythological origins of modern anatomical terms. – *Anatomy* 6-7, 7–22.
- Keinys, Stasys 1979: Tarptautiniai elementai lietuvių terminologijoje. – *Kalbos kultūra* 37, 14–26.
- Keinys Stasys 2005 [1983]: Lietuviškų sudurtinių terminų daryba. – *Stasys Keinys. Dabartinė lietuvių terminologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 129–182.
- Kitkauskienė, Laimutė 2011: Eponiminiai architektūros, meno ir statybos terminai lietuvių kalboje. – *Sanalka: Filologija, Edukologija* 19(1), 48–58.
- Kruchenkova, Tatyana, Agafonova, Olga 2020: Etymology of some eponymic medical terms. – *The Youth of the 21st Century: Education, Science, Innovations. Proceedings of VII-th International Conference for Students, Postgraduates and Young Scientists Vitebsk, December 11th*, 99–101.
- Kucharz, Eugeniusz Józef 2017: Medical Eponyms of Mythological Origin. – *Acta Neophilologica*, XIX(2), 29–42.
- Kupčinskaitė, Asta 1996: Nelietuviškų kalbos elementų (dėmenų) vartojimo polinkiai. – *Kalbos kultūra* 69, 56–61.
- Kvašytė, Regina 2005: *Mokomasis terminologijos žodynėlis*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Lalić-Krstin, Gordana 2004: Eponyms in English. – *Romanian Journal of English Studies* 1, 64–69.
- [Leičik, Vladimir 2011: Обсуждение проблем епонимии в современной науке. – *Язык и право: актуальные проблемы взаимодействия. Материалы Международной научно-практической Интернет-конференции*, Ростов-на-Дону: Ростовское книжное издательство, 134–142] Лейчик, Владимир 2011: Обсуждение проблем эпонимии в современной науке. – *Язык и право: актуальные проблемы взаимодействия. Материалы Международной научно-практической Интернет-конференции*, Ростов-на-Дону: Ростовское книжное издательство, 134–142.
- Lerner, Vladimir, Kaptsan, Alexander, Witztum, Eliezer 2001: The Misidentification of Clerambault's and Kandinsky-Clerambault's Syndromes. – *The Canadian Journal of Psychiatry* 46(5), 441–443.
- Levitt, Jesse 2014: The Adaptation of Names from Classical Mythology as Scientific Terminology. – *Literary Onomastics Studies* 9, 65–80.
- Lysanets, Yuliia, Bieliaieva, Olena 2021: The use of eponyms in medical case reports: etymological, quantitative, and structural analysis. – *Annals of "Dimitrie Cantemir" Christian University Linguistics, Literature And Methodology Of Teaching* XX(2), 24–32.
- LKG I 1965: *Lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mintis.
- Lončar, Maja, Ostroški Anić, Ana 2013: Eponymous medical terms as a source of terminological variation. – *Languages for Special Purposes in a Multilingual, Transcultural World. Proceedings of the 19th European Symposium on Languages for Special Purposes, 8–10 July 2013, Vienna, Austria*, Vienna: University of Vienna, 36–44.
- Majewska, Ewa 2016: Eponyme in der deutschsprachigen medizinischen Fachpresse. – *Names and Their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences Glasgow, 25–29 August 2014, Volume 4*. Edited by Carole Hough, Daria Izdebska, Glasgow: University of Glasgow, 94–105.
- Mikelionienė, Jurgita 2017: Tarptautinių terminų apeliatyvacijos aspektai. – *Terminologija* 24, 127–144.
- Morkevičienė, Sigita 2018: *Latin for Medical Students. Work-book & Appendices II*, Kaunas: LSMU Leidybos namai.
- Nāznean, Adrian 2020: Terminology Rooted In Mythology. – *Acta Marisiensis. Philologia* 2(1), 1–5.
- [Novinskaja, Natalja 2004: Strukturno-grammatiškąja charakteristika terminov-eponimov. – *Vestnik AGTU* 3, 284–290] Новинская, Наталья 2004: Структурно-грамматическая характеристика терминов-эпонимов. – *Вестник АГТУ* 3, 284–290.

- [Novinskaya, Natalja 2013: Terminy-eponymy v jazyke nauki. – *Vestnik RUDN, serija Russkij i inostrannyje jazyki i metodika ich prepodovaniya* 4, 34–38] Новинская, Наталья 2013: Термины-эпонимы в языке науки. – *Вестник РУДН, серия Русский и иностранные языки и методика их преподавания* 4, 34–38.
- Ráduly, Zsuzsanna 2016: Az Eponimák Fonológiai És Morfológiai Adaptációja A Magyar, A Lengyel És A Horvát Nyelvben. – *Studia Slavica Savariensia* 1–2, 362–369.
- Rimkutė-Ganusauskienė, Aušra 2023: Eponiminiai aprangos terminai *Aiškinamajame aprangos terminų žodyne*. – *Terminologija* 30, 122–141.
- [Römeris, Mykolas] 1939: V. D. Universiteto Rektorius prof. M. Römerio kalba laidojant a. a. prof. J. Blažį. – *Medicina* 6, 409–412.
- Rudaitienė, Vida 2001: Žodžiai su nelietuviškos kilmės prepoziciniais elementais. – *Lituanistika* 2(46), 94–107.
- Simonaitytė-Rudaitienė, Vida 1988: Lietuvių literatūrinės kalbos sudurtiniai daiktavardžiai su pirmaisiais tarptautiniais dėmenimis. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* XXVII, 180–202.
- Skujinia, Valentina 2002: *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*, Rīga: LVI.
- Slabin, Uladzimir 2023: Should eponyms be kept? Emphatic yes. – *Journal of Baltic Science Education* 2, 188–191.
- [Superanskaja, Aleksandra, Podolskaja, Natalija, Vasiljeva, Natalija 2005: *Obščiaja terminologija: Terminologičeskaja dejatel'nost', Moskva: Editorial URSS]* Суперанская, Александра, Подольская, Наталия, Васильева, Наталия 2005: *Общая терминология: Терминологическая деятельность*, Москва: Едиториал УРСС.
- [Taneva, Svetlana 2022: Eponymizacija literaturnych i mifologičeskych personažej v anglijskom, russkom i bolgarskom medicinskom domene. – *Zdorovje čeloveka, teorija ir metodika fizičeskoj kultūry i sporta* 28(4), 205–212] Танева, Светлана 2022: Епонимизация литературных и мифологических персонажей в английском, русском и болгарском медицинском домене. – *Здоровье человека, теория и методика физической культуры и спорта* 28(4), 205–212.
- [Tatarinov, Viktor 2006: *Obščee terminovedenie: enciklopedičeskij slovarj*, Moskva: Moskovskij Licej] Татарinov, Виктор 2006: *Общее терминоведение: энциклопедический словарь*, Москва: Московский Лицей.
- [Tritenko, Tatjana 2011: *Mifologičeskije obrazy v jazyje kliničeskoj psihologii*. Avtoreferat dissertacii na soiskanije učionoj stepeni kandidata filologičeskich nauk, Moskva] Тритенко, Татьяна 2011: *Мифологические образы в языке клинической психологии*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Москва.
- Turan, Dirk 2023: Mythologie und medizinische Terminologie. Ein interdisziplinärer Arbeitsbereich. – *Translation and Interdisciplinarity. Diverse Contacts, Relationships and Effects*. Faruk Yücel, Mehmet Tahir Öncü (eds.), Berlin, 15–37.
- [Vasiljeva, Natalija, Tritenko, Tatjana 2023: Terminy-mifoeponymy: problemy ponimaniya i interpretacii. – *Lingvistika i metodika prepodovaniya inostrannyh jazykov* 2(19), 17–28] Васильева, Наталия, Тритенко, Татьяна 2023: Термины-мифоэпонимы: проблемы понимания и интерпретации. – *Лингвистика и методика преподавания иностранных языков* 2(19), 17–28.
- Vaskelaitė, Ramunė 2023: Asmenvardinių makroekonomikos terminų variantiškumas. – *Terminologija* 30, 95–121.
- Zhdan, Viacheslav, Dvornyk, Valentyn, Avetikov, Davyd, Bieliaieva, Olena 2021: The use of eponyms in the language of medicine: pro et contra. – *Annals of “Dimitrie Cantemir” Christian University Linguistics, Literature and Methodology Of Teaching* XX(2), 24–32.
- Xiaoli, Hu 2023: Historic Impact of Ancient Greco-Roman Mythology on Medical Terminology. – *Journal of Social Science Humanities and Literature* 6(5), 118–123.

MYTHONYMIC TERMS IN LITHUANIA'S FIRST PSYCHIATRY TEXTBOOK FROM THE INTER-WAR ERA

Summary

The article structurally dissects the psychiatry terms originating from mythonyms (the names of mythological creatures) that appear in the 1935 *Įvadas į psichiatriją* (Introduction to Psychiatry) by Juozas Blažys, the famous Lithuanian psychiatrist – the first

psychiatry textbook to be published in Lithuania in the period between the two world wars, looking into the methods of appellativisation that were used to form said terms, as well as scrutinising the characteristics of their structure, the types of the underlying mythonyms and their connection with the scientific term that they were chosen to designate.

The terms in the textbook are words originating from the classical languages or readily borrowed from the Greek and the Latin languages or through intermediary languages, with appropriate morphological adaptations made for the grammar system of the Lithuanian language. The mythonyms of Greek and Latin origin that form part of psychiatry terms and are covered in the article are to be considered archaic universalities with unequivocal meaning across all languages. As a result, the psychiatry terms made with them travel from one language to the next, constituting an important part of the international eponymic terminology of psychiatry.

Structurally, the textbook is dominated by morphological derivatives, while semantic derivatives are scarce. Some mythonymic terms (such as *morfinizmas* (morphinism)) were found to have been composed through absolute appellativation, while others (such as *Edipo kompleksas* (Oedipus Complex)) – through partial appellativisation.

The three predominant types of absolute appellatives are direct (such as *manija* (mania)), affixal (such as *fobija* (phobia), *lunatizmas* (sleepwalking)), and composite (such as *dipsomanija* (dipsomania), *agorafobija* (agoraphobia)) appellatives. The most typical mythonymic psychiatry terms are those made by way of composite appellativisation, and the most probable reason behind their prevalence might be the ability of composites to designate more complex terms more compactly.

One intrinsic quality of composite appellatives is that they have both components grounded on mythonyms. Some of them, such as *manija*, have become iterative elements in the composite formation of multiple psychiatry terms. As often as not, the mythonym is the post-positional component of the composite.

Among affixal appellatives, suffixal appellatives with the productive suffix *-izmas* (such as *morfinizmas*) prevail, while prefixal appellatives are uncommon. Some affixal appellatives have a more complex structure: these are derivatives made with a prefix and a suffix, an international element and a suffix.

Most of the psychiatry terms coined with mythonyms designate various mental disorders in human beings.

Gauta 2024-04-30

Palmira Zemlevičiūtė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas palmira.zemleviciute@lki.lt